

Brede welvaart: het CPB voorbij het bbp

Het CPB vindt een breed welvaartsperspectief belangrijk voor een evenwichtige beleidsanalyse. Brede welvaart gaat verder dan financieel-economische welvaart in het hier en nu. Het omvat ook andere kenmerken die mensen belangrijk vinden, de welvaartsverdeling, welvaart voor toekomstige generaties en welvaart in andere landen. Deze notitie bespreekt de CPB-benadering van brede welvaart, recente publicaties met een dergelijk perspectief en toekomstplannen.

Het CPB gaat brede welvaart verder verankeren met zijn nieuwe programma Brede Welvaart. Belangrijke projecten zijn de ontwikkeling van brede-welvaartsindicatoren en het in kaart brengen van brede baten en ongelijkheden op verschillende beleidsterreinen.

CPB Notitie

Ton Manders, Stefan Thewissen, Marcel Timmer

mei 2022

1 Inleiding

De politiek en beleidsmakers pleiten de laatste jaren voor een breed welvaartsperspectief op de begrotings- en verantwoordingssystematiek van de overheid. Voorbeelden hiervan zijn de brief van de voorzitter van de Tweede Kamer aan het Centraal Planbureau (CPB), Planbureau voor de Leefomgeving (PBL) en Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) (februari 2020), het advies van de Raad van State over de Miljoenennota 2021 (september 2020), de moties van de Tweede Kamerleden van Raan/Wassenberg (oktober 2020), Bruins (oktober 2020), Hammelburg c.s. (oktober 2021) en het advies van de Studiegroep Begrotingsruimte (oktober 2020). In hun gezamenlijke brief van 8 februari 2021 geven de planbureaus aan stapsgewijs een kernset van indicatoren voor brede welvaart te ontwikkelen om verankering van brede welvaart in de begrotingssystematiek beter mogelijk te maken.¹

Het CPB onderstreept het belang van een breed perspectief op welvaart in beleidsanalyse en wil hieraan bijdragen. Het CPB levert economische analyses en ramingen ten behoeve van beter onderbouwd beleid. In die ramingen en doorrekeningen wordt niet alleen gekeken naar de financieel-economische effecten van beleid, maar ook naar de verdeling van welvaart zoals die zichtbaar is in koopkracht, inkomensongelijkheid en werkloosheid. Daarnaast besteedt het CPB ook aandacht aan andere dimensies van brede welvaart, onder meer in maatschappelijke kosten-batenanalyses en analyses van kansenongelijkheid in het onderwijs. De komende jaren wil het CPB brede welvaart verder verankeren in zijn analyses. Nauwe samenwerking met de andere planbureaus is daarbij van vitaal belang.

Deze notitie bespreekt beknopt de invulling van het brede welvaartsperspectief door het CPB. De notitie begint met een korte discussie van de CPB-benadering van brede welvaart (sectie 2). Vervolgens komen de belangrijkste CPB-publicaties van de afgelopen jaren met een breder welvaartsperspectief aan bod (sectie 3). De notitie eindigt met plannen voor de nabije toekomst (sectie 4).

¹ <https://www.cpb.nl/sites/default/files/omnidownload/CPB-PBL-SCP-Brief-Plan-van-aanpak-Verankering-Brede-Welvaarts-denken-in-begrotingssystematiek.pdf>

2 De CPB-invulling van het brede welvaartspectief

Het CPB onderschrijft het belang van een breed perspectief op welvaart voor een meer integrale analyse van overheidsbeleid. Een eensluidende definitie van brede welvaart is er niet en het begrip wordt in de literatuur op veel verschillende manieren ingevuld (Hoekstra, 2019). Het CPB is niet van mening dat er een éénduidig en ‘waar’ concept van brede welvaart bestaat, noch dat een dergelijk concept gemeten kan worden en gemaximeerd dient te worden. Het CPB ziet de roep om een brede welvaartsanalyse vooral als een dringende behoefte aan een perspectief op beleid dat verder kijkt dan directe financieel-economische consequenties. De keuzes en afwijken die gemaakt moeten worden over de inzet van eindige middelen staan voor het CPB centraal.

Voor het CPB heeft een breed perspectief op welvaart de volgende belangrijke kenmerken:

1. Een breed welvaartspectief kijkt verder dan financieel-economische welvaart en omvat ook andere welvaartsdimensies zoals gezondheid, sociale participatie en persoonlijke ontwikkeling;
2. Een breed welvaartspectief kijkt ook naar de implicaties van beleid op welvaart voor toekomstige generaties. Dit impliceert dat analyse van bronnen van welvaart (natuurlijk, sociaal, menselijk en economisch kapitaal) van cruciaal belang is;
3. Een breed welvaartspectief neemt verdelingsaspecten mee. Verdeling van welvaart kan belangrijk zijn vanuit normatief perspectief als er doelen zijn op het gebied van armoedebestrijding en ongelijkheid (breed *gedeelde* welvaart). Daarnaast is de verdeling belangrijk vanuit het zogenoemde *functionele* perspectief: ongelijkheid in kansen vormt een belemmering van de opbouw van bronnen voor onze toekomstige welvaart. Zo leidt bijvoorbeeld kansongelijkheid in onderwijs tot minder opbouw van menselijk kapitaal en een minder productieve beroepsbevolking;
4. Een breed welvaartspectief kijkt ook naar de welvaart elders, door mogelijke effecten van beleid op welvaart in andere landen waar relevant mee te nemen.

Het CPB sluit in zijn brede welvaartspectief aan bij bestaande raamwerken. Het CPB onderschrijft de aanbevelingen uit het invloedrijke Stiglitz-Sen-Fitoussi-rapport (2009) en het daarop voortbordurende CES-meetsysteem (UNECE, 2014). Deze twee producten bieden een internationale richtlijn voor het in duidelijke begrippen uitleggen en meten van brede welvaart waarin de vier kenmerken van het brede welvaartspectief benoemd in de

vorige alinea terugkomen.² Ook de Monitor Brede Welvaart (MBW) van het CBS volgt deze benadering. Aansluiten bij de statistieken in de Monitor Brede Welvaart heeft een groot praktisch voordeel voor de beleidsanalyse, omdat de monitor de ontwikkeling toont van een groot aantal indicatoren op het gebied van brede welvaart.

Het CPB stelt in zijn benadering de keuzes en afruilen die gemaakt moeten worden centraal. Aan de ene kant kan de keuze voor een bepaald breed-welvaartsdoel ten koste van een ander doel gaan. Zo is er een afruil tussen financieel-economische welvaart nu (bijv. lagere belastingen) en het investeren in menselijk en natuurlijk kapitaal voor de welvaart van toekomstige generaties. Aan de andere kant kunnen brede welvaartsdoelen elkaar ook juist versterken. Investerings in menselijk kapitaal kunnen bijvoorbeeld positieve effecten hebben op dimensies van brede welvaart zoals gezondheid en sociale participatie. Het is tevens de ambitie van het CPB om naar de toekomst te kijken, door de invloed van bepaalde beleidsvoornemens op brede welvaart te analyseren. Het wil daarbij expliciet aansluiten op de beleids- en begrotingscyclus van de overheid, en de beleidsdoelstellingen die zijn geformuleerd.

Tegelijkertijd wil het CPB ook om meerdere redenen waarschuwen voor al te eenzijdige en eenvoudige verwachtingen omtrent een breed welvaartspectief op beleid.

Ten eerste blijft de raming van financieel-economische variabelen onmisbaar voor het monitoren van de nationale economie en de financiële begrotingsruimte voor overheidsbeleid. Het CPB heeft de wettelijke taak om het overheidsbeleid te ondersteunen door middel van ramingen van de overheidsinkomsten en -uitgaven (zoals in de CEP en MEV). Dat doet het door de raming van het bruto binnenlands product (bbp), het bruto nationaal inkomen en de verschillende componenten (consumptie, investeringen, besparingen en handel) binnen het statistische stelsel van de nationale rekeningen, zoals voorgeschreven in Europese richtlijnen. Uit deze gegevens kunnen belastinginkomsten en de ruimte voor herverdeling door de overheid worden berekend. Zonder zicht op de te verwachten ontwikkeling van het bbp is de mogelijkheid tot geordend overheidsbeleid, inclusief een zinvolle discussie daarover, zeer beperkt.³ Analyses van de financieel-

² Stiglitz et al. maken een onderscheid tussen welvaart nu ('current wellbeing') en bronnen voor welvaart later ('sustainability'). De bronnen voor welvaart (gemeten als hoeveelheid kapitaal per inwoner) moeten op zijn minst gelijk blijven, willen volgende generaties eenzelfde niveau van welvaart kunnen bereiken als de huidige generatie (Arrow et al, 2004). Het rapport vraagt tevens aandacht voor de verdeling van welvaart binnen alsook tussen landen. Het CES-meetsysteem onderscheidt welvaart 'hier en nu', kapitaal ('later') en landgrensoverschrijdende impacts ('elders'). Voor elke dimensie worden een aantal welvaartsdomeinen aangemerkt met groepen statistische indicatoren die gemeten en gemonitord kunnen worden. Welvaart 'hier en nu' wordt gemeten aan de hand van gegevens over onder meer consumptie en inkomen, gezondheid, veiligheid en omgevingskwaliteit. De bronnen voor welvaart 'later' worden gemeten aan de hand van (veranderingen in) kapitaalgoederenvoorraden: economisch, natuurlijk, menselijk en sociaal kapitaal. Ongelijkheid wordt gemonitord door het volgen van de verdeling van (bronnen van) welvaart over de populatie, als wel tussen landen (de elders-dimensie).

³ Zie Verkade (2015). Het bbp meet de nationale productie en is nauw gerelateerd aan het nationaal inkomen. Belangrijke belastinggrondslagen vanuit productie zijn bijvoorbeeld lonen van werknemers en winsten van bedrijven. Met betrekking tot het nationaal inkomen en besteding daarvan zijn consumptie van huishoudens en investeringen belangrijke grondslagen. De omvang van

economische effecten van beleid zullen dan ook een centrale rol in het CPB werk blijven spelen.

Ten tweede is een dashboard met een beperkt aantal indicatoren van brede welvaart behulpzaam, maar geen vervanging voor beleidsanalyse. Net als het Stiglitz-Sen-Fitoussi-rapport pleit het CPB voor het opzetten van een dashboard met een beperkte kernset van brede welvaartsindicatoren. Het CPB is expliciet geen voorstander van het optellen van verschillende brede-welvaartsdimensies om te komen tot één integrale maatstaf van brede welvaart. Een dashboard maakt de afruil en complementariteit tussen verschillende brede-welvaartsdoelen en -dimensies expliciet, door de invloed van bepaalde beleidsvoornemens op de verschillende indicatoren van brede welvaart in kaart te brengen. Bovendien vereist een dashboard geen methodologisch complexe aggregatie van de individuele componenten.⁴ Het dashboard zelf is daarbij een onderdeel van een beleidsanalyse – het toont niet *an sich* de afruilen en toekomstige welvaartseffecten. Het moet gezien worden als een behulpzaam instrument dat een onderdeel vormt van een bijbehorende toekomstgerichte beleidsanalyse.⁵

Ten derde is en blijft de weging van de gevolgen van beleid voor verschillende brede welvaartsdomeinen een taak van de politiek. In de discussie rond brede welvaart wordt soms betoogd dat de indicatoren van verschillende brede-welvaartsdomeinen een voor de beleidsmaker éénduidig antwoord kunnen tonen om het beleidsdebat te disciplineren. Dit ziet het CPB anders: de opgetelde brede welvaart in Nederland is niet te meten en dat hoeft ook niet (zie ook Vollebergh, 2022). Het is aan de regering en de gekozen volksvertegenwoordigers om beleidsdoelen te formuleren, te prioriteren in die doelen, geïnformeerd keuzes en afwegingen te maken en verantwoordelijkheid te dragen voor de deels onzekere gevolgen. Daarmee is het ook aan de gekozen volksvertegenwoordigers om tot de normatieve uitspraak te komen of bepaald beleid per saldo al dan niet gewenst is met het oog op brede welvaart.

Ten slotte leidt een breed welvaartspectief snel tot complexiteit in de analyse. De Monitor Brede Welvaart van het CBS verschaft nuttige beleidsinformatie over de huidige stand van zaken en historische trends voor een groot aantal indicatoren. De monitor is

belastinginkomsten is van groot belang voor de ruimte voor uitgaven, herverdeling en schuldaflossing door de overheid. Zonder zicht op de te verwachten ontwikkeling hiervan is de mogelijkheid tot geordend overheidsbeleid, inclusief een zinvolle discussie daarover, daarom beperkt (CPB, 2009; Van Stolwijk, 2010).

⁴ Een aggregatie vereist wegingsfactoren om de individuele componenten op te kunnen tellen. De weging zou empirisch kunnen worden afgeleid met behulp van de voorkeuren van de Nederlandse bevolking (van Bavel et al., 2019). Er zijn serieuze praktische en methodologische moeilijkheden bij het bepalen van voorkeuren van individuen, onder meer rond de stabiliteit van voorkeuren en het hanteren van integrale afwegingskaders (zie ook Jacobs et al., 2017). Bovendien zoals later bediscussieerd in deze sectie ziet het CPB de afweging als de taak van de politiek.

⁵ Zie ook Vollebergh (2022): “Het formuleren van doelstellingen en bijhouden van ‘gaps’ is uiteindelijk niet meer dan een middel om zicht te krijgen op wat als ‘brede welvaart’ telt, en waar de eventuele aandachtspunten voor het overheidsbeleid zitten. Vervolgens kan dit aanleiding zijn tot beleidsveranderingen en andere keuzes, waarbij natuurlijk MKBA’s – mits goed ingekaderd – een nuttige rol kunnen vervullen.”

bijvoorbeeld erg behulpzaam in het volgen in hoeverre bepaalde kwantitatieve beleidsdoelstellingen worden behaald, zoals op het gebied van CO₂-uitstoot of armoede. Het is een achteromkijkende statistische exercitie waarbij de interactie tussen de indicatoren geen rol speelt. Het is daarentegen de taak van de planbureaus om vooruit te kijken en de afruïl en complementariteit van brede-welvaartsdoelen centraal te stellen. De complexiteit van deze opdracht moet niet worden onderschat, omdat het inzicht veronderstelt in de directe en indirecte (neven)effecten van beleidsvoornemens, alsook hun onderlinge interactie, en dat in meerdere welvaartsdimensies. Het maken van keuzes om deze complexiteit te beperken zal noodzakelijk en onvermijdelijk zijn. Bovendien zullen mogelijke “ramingen” van brede welvaartseffecten van beleid niet altijd kwantitatief van aard kunnen zijn en ook kwalitatieve waarderingen bevatten.

3 Recente CPB-publicaties met een breder welvaarts perspectief

Het CPB hanteert in diverse publicaties een breed perspectief op welvaart. We geven een aantal voorbeelden.⁶

Kansrijk Beleid-serie. De serie Kansrijk Beleid van de gezamenlijke planbureaus (CPB, PBL, SCP) beoogt de gevolgen van een specifiek beleidsthema op de brede welvaart inzichtelijk te maken. In 2016 verschenen de eerste delen hiervan en in 2020 zijn er updates verschenen over meerdere beleidsthema's met behulp van verschillende indicatoren (bijlage 1). Zo bracht de update Kansrijk belastingbeleid effecten van verschillende beleidsalternatieven op inkomensongelijkheid, herverdeling en milieu en klimaat in kaart. Een ander recent voorbeeld is een publicatie samen met het SCP over de significante brede-welvaartsbaten (in de vorm van betere geestelijke gezondheid en minder crimineel gedrag) van actief arbeidsmarktbeleid voor mensen met een zeer grote afstand tot de arbeidsmarkt, (CPB/SCP, 2020).

Ongelijkheid en (her)verdeling. De periodieke ramingen (CEP/MEV) en beleidsdoorrekeningen (Keuzes in Kaart, regeerakkoord) bevatten standaard schattingen van koopkracht voor verschillende typen huishoudens langs de inkomensverdeling. De beleidsdoorrekeningen ramen tevens de effecten op de Gini-coëfficiënt voor inkomens. Het CPB heeft de laatste jaren een flink aantal studies uitgebracht over ongelijkheid in verschillende beleidsdomeinen:

- **Kansenongelijkheid in het onderwijs is een prominent thema.** Verschillende regels en praktijken raken leerlingen van laagopgeleide ouders of met een migratieachtergrond disproportioneel.⁷ Leerlingen van ouders uit een lagere sociaaleconomische klasse hebben al voor de basisschool te maken hebben met leerachterstanden (Zumbuehl & Dillingh, 2020).
- **Het CPB heeft een uitgebreide onderzoeksagenda naar ongelijkheid en onzekerheid op de arbeidsmarkt en herverdeling door sociale zekerheid** (Van den Berge e.a., 2020a). Zo is er gepubliceerd over dualiteit in de arbeidsmarkt en de arbeidskracht van ouderen (Euwals e.a., 2016; Euwals & Ter Weel, 2013). Recent is ongelijkheid en herverdeling van inkomens in kaart gebracht (Van Essen et al., 2022).

⁶ Zie ook Van Stolwijk (2010) en CPB (2016) voor een eerder overzicht.

⁷ De mogelijkheid tot het stapelen van diploma's in het voortgezet onderwijs verschilt sterk tussen scholen (Visser et al., 2022). Complexe toelatingsregels pakken met name slecht uit voor leerlingen van laagopgeleide ouders (Zulkarnain & Zumbuehl, 2021). Het schrappen van de eindtoets werkt voornamelijk negatief uit voor leerlingen met laagopgeleide ouders en met een migratieachtergrond (Swart et al., 2020).

- **Het CPB heeft gekeken naar verdelingsimplicaties van klimaatbeleid.** In een doorrekening zijn de inkomens- en lastenverdelingseffecten van het ontwerp-Klimaataakkoord onderzocht. De verschuiving in energiebelasting tussen elektriciteit en gas werkt denivellerend, terwijl de verhoging van de belastingvermindering in de energiebelasting nivellerend werkt (CPB, 2019).
- **Meerdere publicaties richten zich op ongelijkheid in de gevolgen van de coronacrisis.** De studies kijken naar verdelingseffecten onder de gehele bevolking (Schulenberg, 2022; Vlekke e.a., 2020) alsook meer specifiek naar financiële kwetsbaarheid bij jongeren en zelfstandigen zonder personeel (Van den Berge e.a., 2020b). De studies brengen onder andere ongelijke effecten op de arbeidsmarkt, in het onderwijs en op de psychische gezondheid en het welbevinden in kaart.
- **Het CPB heeft ook aandacht gevraagd voor verdelingseffecten van de energiecrisis sinds 2021.** De CEP 2022 richt zich specifiek op toenemende ongelijkheid tussen huishoudens al naar gelang de consumptie van gas en elektriciteit, en bespreekt verschillende beleidsalternatieven (CPB, 2022).

Bronnen van onze welvaart. Het CPB doet onderzoek naar de opbouw van menselijk- en economisch kapitaal om de duurzaamheid van de huidige welvaart voor volgende generaties in kaart te brengen. De studies naar kansenongelijkheid in het onderwijs richten zich niet alleen op ongelijkheid als beleidsprioriteit *an sich*, maar ook op de negatieve effecten op de opbouw van menselijk kapitaal als bron van huidige en toekomstige welvaart. De periodieke ramingen en beleidsdoorrekeningen ramen de effecten op bruto kapitaalinvesteringen in vaste activa als onderdeel van de bbp-schattingen.⁸ Naast de hoeveelheid economisch kapitaal in de economie is ook de productiviteit waarmee het kapitaal wordt gebruikt een belangrijke determinant voor de ontwikkeling van brede welvaart. De afgelopen jaren heeft het CPB veel onderzoek gedaan naar mogelijke verklaringen voor de productiviteitsgroei- en vertraging in de Nederlandse economie (Van Heuvelen e.a., 2018); Van Heuvelen e.a., 2021; Freeman e.a., 2021). Uit dit onderzoek komt de verminderde bedrijvendynamiek in Nederland naar voren als belangrijkste verklaring. Tevens heeft het CPB intergenerationele verdelingen van overheidsprofijs als een centraal thema in doorrekeningen van verkiezingsprogramma's (CPB, 2021) en vraagt het aandacht voor de verdeling van economisch welvaart nu en in de toekomst, zoals in de Vergrijzingsstudie 'Zorgen om morgen' (Adema en Van Tilburg, 2019).

Maatschappelijke kosten-batenanalyses. Een maatschappelijke kosten-batenanalyse (MKBA) is een evaluatiemethodologie met een sterke overlap met het brede welvaartsperspectief, omdat kosten en baten vanuit een breder maatschappelijk perspectief

⁸ Recent CPB-onderzoek laat zien dat de bijdrage van immateriële kapitaalgoederen (onder meer software, databases en R&D) steeds groter wordt voor toekomstige welvaart in Nederland. Tegelijkertijd lijken de investeringen in materiële activa (onder meer machines, werktuigen en infrastructuur) op een structureel dalend pad te zijn (Meijerink e.a., 2021).

en over een langere termijn worden geanalyseerd. MKBA's bieden tevens ruimte voor het schatten van verdelingseffecten van beleid (Romijn en Renes, 2013; Werkgroep Kosten van belastingheffing en MKBA's, 2016). Het CPB heeft in diverse methodologische studies aandacht besteed aan de relatie tussen MKBA's en brede welvaart. Zo is er bijvoorbeeld gekeken naar het gebruik van verschillende welvaartsgewichten voor verschillende inkomensgroepen, het meten van de impact van infrastructuurprojecten op natuur in termen van natuurpunten, de maatschappelijke kosten van CO₂-emissies en de leefbaarheidsbaten van openbaar-vervoerprojecten en parken (Bos en Ruijs, 2021; Pol, Bos en Romijn, 2017; Aalbers e.a., 2016; Tijn e.a., 2018). Binnenkort publiceren het CPB en PBL een aanvulling op de algemene MKBA-Leidraad met aanbevelingen hoe MKBA's nog beter een breed-welvaartsperspectief kunnen hanteren (CPB/PBL, te verschijnen). De publicatie wijst onder andere op het verder in kaart brengen van verdelingseffecten en het beter duiden van brede-welvaartsbaten en -kosten die niet eenvoudig kunnen worden uitgedrukt in geld. Het CPB past tevens de MKBA-methodiek toe in toetsing van voorstellen voor het Nationaal Groeifonds.⁹

⁹ De second opinions hebben betrekking op een breed scala aan onderwerpen, waaronder investeringen in transport, duurzame energie, gebiedsontwikkeling en watermanagement en vergoeding van medicijnen. Zie nationaal groeifonds ([link](#)).

4 Verdere verankering van een breder welvaartsperspectief bij het CPB

Het CPB hecht er veel waarde aan om brede welvaart verder te verankeren in zijn algehele werkprogramma. Met de start van het nieuwe programma Brede Welvaart heeft deze verankering nog meer prioriteit gekregen.¹⁰ Er staat een aantal projecten gepland. De hieronder genoemde opsomming is niet uitputtend.

- Het CPB blijft publiceren over ongelijkheid in verschillende beleidsdomeinen. Het gaat hierbij onder meer om een project over vermogensongelijkheid. Ook doet het CPB onderzoek naar verklarende factoren van verschillende schooladviezen die leerlingen uit diverse sociaaleconomische bevolkingsgroepen ontvangen. Tevens zal het CPB een uitgebreide literatuurstudie publiceren over de brede-welvaartsbatan van onderwijs. Onderwijs leidt niet alleen tot een hogere productiviteit, maar heeft ook positieve effecten op bijvoorbeeld maatschappelijke participatie, gezondheid en criminaliteit.
- Het CPB is tevens een onderzoek gestart naar stapeling van risico's in verschillende domeinen (arbeid, zorg, onderwijs) om met een breed perspectief op welvaart te kijken naar ongelijkheid en armoede.
- Het CPB werkt aan de opname van een armoede-indicator in de ramingen en doorrekeningen, om beter de effecten van beleid op armoede te voorspellen.
- Ook ontwikkelt het CPB een nieuwe indicator om de hoeveelheid menselijk kapitaal in het land te meten. De effecten van beleidsmaatregelen op de opbouw van menselijk kapitaal kunnen hiermee beter in kaart gebracht worden.

Verdere samenwerking met de andere planbureaus op het thema brede welvaart is cruciaal. De samenwerking met de andere planbureaus biedt veel meerwaarde vanwege de multidisciplinaire aard van brede welvaart en de specifieke expertise van het CPB. De ambitie voor de komende jaren is om te komen tot een gezamenlijk dashboard en raming (deels kwalitatief) van brede welvaart die aansluit op de beleids- en begrotingscyclus. Hierbij hanteren de planbureaus een toekomstgerichte en beleidsrijke benadering van brede welvaart. Het CPB richt zich in dit gezamenlijke project met name op financieel-economische welvaart (bbp en consumptie), werkgelegenheid, inkomensverdeling en armoede voor het “hier en nu” en op de opbouw van de fysieke- en menselijke kapitaalgoederenvoorraad voor de “later”-dimensie. In combinatie met het werk van de andere planbureaus zal op deze manier een breder welvaartsperspectief op de begrotings- en verantwoordingssystematiek van de overheid mogelijk worden.

¹⁰ Programmaleider Stefan Thewissen: S.H.Thewissen@cpb.nl.

Bijlage

Tabel 1 Overzicht van brede-welvaartsdomeinen in Kansrijk studies

Publicatie	Voorbeelden van indicatoren	Eenheid
Kansrijk belastingbeleid	Budgettair effect	euro
	Arbeidsaanbod	arbeidsjaren
	Gini-coëfficiënt inkomen	percentage
	Herverdelingseffecten	kwalitatief
	Milieu-effect	kwalitatief
Kansrijk arbeidsmarktbeleid	Ex-ante budgettair effect	euro
	Effect op houdbaarheidssaldo	Percentage bbp
	Werkgelegenheid	percentage
	Ex-ante inkomensongelijkheid	percentage, kwalitatief
	Structurele werkgelegenheid	percentage
Kansrijk armoedebeleid	Ex-ante budgettair effect	euro en kwalitatief
	Armoede in personen en euro's	percentage en kwalitatief
	Werkgelegenheid	percentage en kwalitatief
	Inkomensongelijkheid	percentage en kwalitatief
Kansrijk onderwijsbeleid	Ex-ante budget	euro
	Leeropbrengst per deelnemer	SD en kwalitatief
	Aantal deelnemers	personen
	Structureel inkomenseffect	percentage
	Inschrijvingen	percentage
	Budgettaire impact eerste-orde gedragseffect	euro
	Studieduur en uitval	kwalitatief
	Auto/reizigerskilometer per modaliteit	percentage
Kansrijk mobiliteitsbeleid	Bereikbaarheid	percentage
	Congestie	percentage
	Verkeersveiligheid	doden en gewonden
	CO ₂ , Nox, PM ₁₀	ton
	Geluidshinder	euro en kwalitatief
	EMU-saldo	euro
	Lasten bedrijven/huishoudens	euro
	Verdelingseffecten	kwalitatief

Bron: updates Kansrijk serie, 2020.

Referenties

- Aalbers, R., G. Renes en G. Romijn (2016) WLO-klimaatscenario's en de waardering van CO₂-uitstoot in MKBA's, CPB/PBL Achtergronddocument, 23 november 2016.
- Adema, Y., Van Tilburg, I. (2019) Zorgen om morgen, *CPB Vergrijzingsstudie*
- Arrow, Kenneth, Partha Dasgupta, Lawrence Goulder, Gretchen Daily, Paul Ehrlich, Geoffrey Heal, Simon Levin, Karl-Göran Mäler, Stephen Schneider, David Starrett, and Brian Walker (2004) Are We Consuming Too Much? *Journal of Economic Perspectives*, 18 (3): 147-172
- van Bavel, B, S. Hardeman en A. Rijpma (2019) Vervolgstappen voor integrale welvaartsmeting. *ESB*, 104(4772S), 22–25.
- van den Berge, W., Koot, P., Zweerink, J. (2020a) Stromen en ongelijkheid op de arbeidsmarkt, *CPB Notitie*
- van den Berge, W., Rabaté, S., Swart, L. (2020b) Crisis op de arbeidsmarkt: wie zitten in de gevarezone? *CPB Coronapublicatie*
- Bos, F. en A. Ruijs (2021) Quantifying the non-use value of biodiversity; the Dutch biodiversity points. *Journal of Benefit Cost-Analysis*.
- CBS (2021) *Monitor Brede Welvaart 2021*. Centraal Bureau voor de Statistiek, Den Haag.
- CES (2014) Conference of European Statisticians Recommendations on Measuring Sustainable Development. New York/Genève: United Nations.
- CPB (2009) *Brede welvaart en nationaal inkomen*. Centraal Planbureau, Den Haag.
- CPB (2016) *Aspecten van brede welvaart in CPB-studies*. Centraal Planbureau, Den Haag.
- CPB (2019) *Doorrekening ontwerp-Klimaatakkoord*. Centraal Planbureau, Den Haag
- CPB (2021) *Keuzes in Kaart 2022-2025: Economische analyse van verkiezingsprogramma's*. Centraal Planbureau, Den Haag.
- CPB (2022) *Centraal Economisch Plan 2022*. Centraal Planbureau, Den Haag.
- CPB/PBL (te verschijnen) *Maatschappelijke kosten-batenanalyse en brede welvaart; een aanvulling op de Algemene MKBA-Leidraad*. Centraal Planbureau en Planbureau voor de Leefomgeving, Den Haag
- CPB/SCP (2020) *De brede baten van werk*. Centraal Planbureau en Sociaal en Cultureel Planbureau, Den Haag.
- van Essen, C., Leenders, W., Lejour, A., Möhlmann, J., Rabaté, S. (2022) Ongelijkheid en herverdeling. *CPB Policy Brief*.
- Euwals, R., Ter Weel, B. (2013) Ouderen aan het werk. *CPB Policy Brief* 2013/2.
- Euwals, R., de Graaf-Zijl, M., van Vuuren, D. (2016) Flexibiliteit op de arbeidsmarkt. *CPB Policy Brief* 2016/14
- Freeman, D., L. Bettendorf, G.H. van Heuvelen en G. Meijerink (2021) The contribution of business dynamics to productivity growth in the Netherlands, *CPB discussion paper*, augustus 2021.
- van Heuvelen, G.H., L. Bettendorf en G. Meijerink (2018) Frontier firms and followers in the Netherlands: Estimating productivity and identifying the frontier, *CPB Background Document*, juli 2018.

- van Heuvelen, G.H., L. Bettendorf and G. Meijerink (2021) Markups in a dual labour market: the case of the Netherlands, *International Journal of Industrial Organization*, te verschijnen.
- Hoekstra, R. (2019) *Replacing GDP by 2030. Towards a Common Language for the Well-being and Sustainability Community*, Cambridge University Press.
- Jacobs, B., E.L.W. Jongen en F.T. Zoutman (2017) Revealed social preferences of Dutch political parties. *Journal of Public Economics*, 156, 81–100.
- Jorgenson, Dale W., and Barbara M. Fraumeni (1989). The accumulation of human and nonhuman capital, 1948-1984. In Robert E. Lipsey and Helen S. Tice, eds. *The Measurement of Savings, Investment and Wealth Studies in Income and Wealth*, vol. 52. Chicago: University of Chicago Press.
- Jorgenson, Dale W., and Barbara M. Fraumeni (1992) Investment in Education and U.S. Economic Growth. *Scandinavian Journal of Economics*, vol. 94, Supplement, pp. 51-70.
- Meijerink, G., Bettendorf, L., Freeman, D. (2021) National Productivity Board 2021 annual report. *CPB Communication*
- Office for National Statistics (2019) Human capital estimates in the UK: 2004 to 2018. National estimates of human capital and lifetime earnings for the economically active population in the UK. CBS heeft hier in 2013 ook voor Nederland ramingen over gepubliceerd.
- Pol, T. van der, F. Bos en G. Romijn (2017) Distributionally Weighted Cost-Benefit Analysis; from theory to practice. CPB Discussion Paper 364
- Romijn, G., Renes, G. (2013) *Algemene leidraad voor maatschappelijke kosten-batenanalyse*
- Schulenberg, R. (2022) Ontwikkeling van het arbeidsinkomen tijdens corona, *CPB coronapublicatie*
- van Stolwijk, H. (2010) Economische beleidsevaluaties en welvaart CPB memorandum 245.
- Stiglitz, J.E., A. Sen en J.-P. Fitoussi (2009) Report by the Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress. *Commission on The Measurement of Economic Performance and Social progress*. Parijs.
- Swart, L., Visser, D., Zumbuehl, M., van den Berge, W. (2020) Schrappen eindtoets groep 8 kan ongelijkheid vergroten. *CPB Coronapublicatie*
- Tijm, J., T. Michielsen, R. van Maarseveen en P. Zwaneveld (2018) How large are road traffic externalities in the city? The highway tunneling in Maastricht, the Netherlands, *CPB Discussion Paper 379*.
- UNECE (2014) Conference of European Statisticians (CES) *Recommendations on Measuring Sustainable Development*. United Nations, New York/Genève.
- Verkade (2015) Het belastingramingsmodel TAXUS. *CPB Achtergronddocument*.
- Visser, D., Lemmens, A., Magnée, C., Dillingh, R. (2022) Stapelen in het voortgezet onderwijs. *CPB Notitie*.
- Vlekke, M., de Boer, H-W., Weda, J., van Geen (2020) Stresstest huishoudens. *CPB/AFM coronapublicatie*
- Vollebergh, H. (2022) Beleidsdebat brede welvaart prima theoretisch gefundeerd. *ESB* 107(4806)

- Werkgroep Kosten van belastingheffing en MKBA's (2016). *Kosten van belastingheffing, baten van inkomensherverdeling en MKBA's*.
- Zulkarnain, A., Zumbuehl, M. (2021) Beschermen van gelijke toegang tot scholen. *CPB Policy Brief*.
- Zumbuehl, M., Dillingh, R. (2020) Ongelijkheid van het jonge kind. *CPB Notitie*.